

УДК 631.53.01:630(091)

Вожегова Р. А.,
доктор с.-г. наук, професор, заслужений діяч науки
і техніки України, директор Інституту зрощуваного
землеробства НААН (Україна, Херсон), izz.ua@ukr.net

Клубук В. В.,
здобувач, науковий співробітник відділу науково-
інноваційної діяльності, трансферу технологій
та інтелектуальної власності, Інститут зрощуваного
землеробства НААН (Україна, Херсон),
vetal.klubuk@yandex.ua

ЗНАЧЕННЯ ГАЛУЗІ НАСІННИЦТВА В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета дослідження: встановити історичну важливість науково-організаційних заходів державного контролю за чистотою насінневого матеріалу сільськогосподарських культур в Україні, визначити роль насінництва для перспектив розвитку української селекції.

Методи дослідження: історико-науковий метод, критичний аналіз літературних джерел.

Висновки: Галузь насінництва протягом історії свого розвитку постійно підпадає під вплив незахищеного та неврегульованого ринку. Існує нерівність закордонного посівного матеріалу з вітчизняним, через яку український селекціонер не може реалізувати насіння власних сортів навіть у межах України. З метою збереження та розвитку вітчизняного сортового і гібридного потенціалу сільськогосподарських культур існує гостра необхідність державного врегулювання і наукового супроводу процесу насінництва. Без чіткої систематизації цих питань українська селекція не буде мати перспектив.

Ключові слова: насінництво, селекція, сільське господарство, зрощення, ринок зерна.

Починаючи з останніх десятиліть XIX ст., з моменту створення перших дослідних установ сільськогосподарського профілю в Україні, зростала увага спочатку на рівні насінневих товариств, а потім і державних органів, до питання розмноження і поширення серед населення якісного насінневого матеріалу. Рівень урожайності сільськогосподарських культур в Україні прямо залежить від ефективного функціонування ринку насіння.

На сьогодні історичний досвід минулих поколінь науковців нехтується і вітчизняна галузь насінництва має ряд постійно повторюваних проблем, пов'язаних з економічною ситуацією на селі в кризовий період. Господар обирає не якість, а дешеву ціну насіння фірм-підприємців. За таких умов вітчизняні насінництво і селекція сільськогосподарських культур не можуть конкурувати з фальсифікатом, оскільки не мають ресурсів для здешевлення насіння.

Сорти і гібриди сільськогосподарських культур селекції науково-дослідних установ мережі Національної академії аграрних наук України створюються безпосередньо у певній ґрунтово-кліматичній зоні і є найбільш адаптованими до умов росту і розвитку в ній. Заміна такого сорту більш дешевим іноземним аналогом, який часто може бути фальсифікатом, не дозволяє сільгосптоваровиробнику отримати бажаний урожай. При тому, що водночас і державні наукові центри насінництва і селекції не отримують коштів від реалізації своїх наукових розробок, які за умов справедливого ринку не поступаються за ефективністю закордонним аналогам.

Використовуючи історико-науковий метод дослідження, аналізуючи наявні літературні джерела з цієї проблематики, нами на прикладі діяльності Інституту зрощуваного землеробства НААН розглянуті у даній статті деякі науково-організаційні аспекти історії розвитку вітчизняної галузі насінництва та низку проблем цієї галузі, які існують на сучасному етапі.

Зі збільшенням наприкінці XIX – початку XX ст. в Російській імперії кількості приватновласницьких господарств, зростала потреба власників земельних ділянок у якісному насінневому матеріалі. Першу контрольну-насінневу лабораторію на території України було створено в 1897 році в Києві [1]. Подібні лабораторії почали діяти у Харкові в 1906, Катеринославі (1907), далі в Лебедині Харківської та Ромнах Полтавської губерній. До 1917 року в країні діяло майже 50 контрольну-насінневих закладів.

В січні 1911 р. в Харкові, за сприяння Харківського товариства сільського господарства, відбувся Перший з'їзд діячів із селекції сільськогосподарських рослин, насінництва та поширення насінневого матеріалу. Доповідачі відмічали гостру необхідність відкинути в минуле випадковий підбір насіння.

Перша світова війна, революційні події в Російській імперії та громадянська війна сповільнили прогнозований розвиток галузі насінництва. Лише в 1926 році прийнято Постанову Ради Народних Комісарів України «Про державний контроль насінневого матеріалу торгових підприємств», вийшов також декрет радянського уряду «Про насінництво», згідно якого, зокрема на Херсонській с.-г. дослідній станції було організовано роботу ботанічної ділянки з географічними посівами, розширено мережу колективних дослідів на півдні України.

На початку XX ст. на півдні України підбором найбільш адаптованих до ґрунтово-кліматичних умов регіону сільськогосподарських культур та їх сортів займався ряд дослідних установ під керівництвом Одеського обласного управління з дослідної справи: Одеська дослідна с.-г. станція, Одеська с.-г. селекційна станція, Одеська контрольну-насіннева станція, Вознесенське с.-г. дослідне поле, Аджамська с.-г. дослідна станція, Олешківська дослідна станція спеціальних культур та Херсонська сільськогосподарська дослідна станція [2]. Репродукція та розповсюдження покращеного насінневого матеріалу сільськогосподарських культур на станціях відбувалося переважно через Всеукраїнське товариство насінництва [3].

Здавалося б, що контрольну-насінневі лабораторії стали необхідною ланкою в системі всієї агрономічної роботи, направленої на підвищення культури землеробства і отримання високих врожаїв [4], але наступні десятиліття суттєво не покращили ситуацію з поширенням вітчизняного насіння. Лише після завершення відбудови країни після Другої світової війни була створена чітка система насінництва, що складалась із наукових установ (первинне насінництво і еліта), елітно-насінницьких (еліта) та районних насінницьких господарств (друга репродукція) і насінневих ділянок у колгоспах та радгоспах, де культури вирощували у насінницьких сівознах [5, арк. 11]. Ця спеціалізація носила вузький характер і вирішувала проблему спочатку заміни несортового насіння на сортове, а потім поширення вищих репродукцій і нових сортів [6, арк. 6].

На півдні України головними центрами насінництва у повоєнні роки стали Український генетико-селекційний інститут (м. Одеса) та Український НДІ бавовництва (м. Херсон).

В 1956 р. на базі УкрНДІ бавовництва було організовано Український НДІ зрощуваного землеробства. Саме в цей час було розгорнуто будівництво великих

зрошувальних систем на півдні України. Збільшення площі зрошуваних земель спричинило необхідність створення бази гарантованого виробництва зерна і кормів для тваринництва, а також бази виробництва овочів і картоплі в південних областях УРСР [7, с. 3–4].

Рішення ЦК КПРС і РМ СРСР від 23.04.1960 р. №438 «Про покращення насінництва зернових олійних культур і трав» дало системний поштовх до вирощування насіння еліти і першої репродукції зернових культур (без кукурудзи) і трав, організації сортозміни і сортооновлення цих культур. Ці обов'язки були покладені на відділи насінництва інститутів.

Для розмноження створюваних для умов зрошення сортів і гібридів с.-г. культур восени 1960 року УкрНДІ зрошуваного землеробства передано насінницькі господарства: радгосп «Каховський» Каховського р-ну та «Піонер» Нововоронцовського р-ну Херсонської обл.

Внаслідок впровадження високоврожайних сортів питома вага сортових посівів щороку почала зростати. Так, у 1961 р. у господарствах Херсонської області (за винятком насінницьких) насінням еліти не було засіяно жодного гектара, насінням першої репродукції засіяно 1% всіх площ, другої – 5%, третьої – 10%, іншими репродукціями – 85%, то під урожай 1963 р. елітним насінням було засіяно 1,1%, першої репродукції – 5,2%, другої – 19,1%, третьої – 41,6%, іншими репродукціями – 33,0%. В 1963 р. сортові посіви пшениці озимої становили вже 100%, а ячменю озимого і ярого – 99,8% [8, с. 172–175].

В Одеському Селекційно-генетичному інституті селекційна робота по створенню сортів с.-г. культур розпочиналася ще до Першої світової війни (пшениця, ячмінь) і була суттєво розширена з 1930-х років. В Херсоні проводилася лише селекція скоростиглих сортів бавовнику і фрагментарна робота з відбору кращих зразків люцерни та інших багаторічних трав. Селекційна робота по створенню сортів бобових і зернових культур в Українському НДІ зрошуваного землеробства розпочалася після 1956 року: кукурудза – з 1957 р., соя – з 1959 р., пшениця м'яка і тверда озима – з 1964 р., пшениця яра – з 1969 р.

В 1966–1968 рр. вирощування сортового насіння в мережі дослідних господарств УкрНДІ зрошуваного землеробства збільшилося майже вдвічі порівняно з періодом 1963–1965 рр. Було зібрано 24,6 т насіння, у т.ч. 23,9 т зернових культур. Сортове насіння надходило в господарства України, інших республік СРСР, також вивозилося за кордон. В 1969 р. розпочато первинне насінництво ярих культур, яке проводилося по сортах ячменю, вівса, проса, гороху, сої. У відповідності до прийнятої системи насінництва в 1970 р. Інститут забезпечував насінням еліти і першої репродукції зернових, зернобобових культур і трав 146 колгоспів та 138 радгоспів Херсонської області.

В 1976 р. в Українській РСР почався перехід насінництва на виробничу основу. Прийняттям постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 21 листопада 1976 р. «Про заходи з подальшого поліпшення селекції та насінництва зернових, олійних культур і трав» намічено здійснення заходів з концентрації виробництва високоякісного сортового насіння зернових, олійних культур і трав у спеціалізованих насінницьких господарствах [9].

Наприкінці 1980-х років у відповідності до урядових постанов наукові установи системи ПВ ВАСГНІЛ

(тепер – Національна академія аграрних наук України) повинні були перейти на повний господарський розрахунок та самофінансування [10, арк. 84]. Це повинно було сприяти розвитку вільних економічних відносин між наукою і сільськогосподарським виробництвом, і повинно було забезпечити якісний економічний баланс між ними.

Прикладом позитивних результатів таких перетворень слугує науково-виробнича система (НВС) «Люцерна», створена протягом 1988–89 рр. на базі 21 господарства Новотроїцького району Херсонської області. Систему створили за пропозицією агрокомбінату «Новотроїцький», головою НВС обрали завідувача лабораторії технології насінництва люцерни Українського НДІ зрошуваного землеробства. В 1990 р. до НВС додалися ще 4 господарства. Головне підприємство НВС «Люцерна» (ДВГ «Херсонеліта» УкрНДІЗЗ) і господарства-учасники на договірних засадах і при взаєморозрахунках здійснювали вирощування, збирання насіння і реалізацію, взаємну передачу матеріально-технічних ресурсів, необхідних для діяльності системи.

До створення НВС площа насіннєвих посівів люцерни в господарствах Новотроїцького району становила 1000–1100 га, при врожайності кондиційного насіння 0,8–1,1 ц/га. План виконання НВС «Люцерна» в середньому за 1984–1987 рр. складав лише 52,0% (56,2 тонн). Протягом 1988–1990 рр. площа насіннєвих широкорядкових посівів люцерни сортів інтенсивного типу (Наdejда, Сінська) селекції Інституту була розширена до 2669 га, врожайність кондиційного насіння по району в середньому за 1988–1991 рр. складала 1,6 ц/га. Прибуток від реалізації насіння люцерни цих сортів в середньому за 1988–1991 рр. складав 4428 тис. крб., а собівартість виробництва 1 ц насіння зменшилася порівняно з періодом 1984–1987 рр. на 61%.

На нашу думку, позитивний результат діяльності такої НВС став можливий завдяки залученню до виробництва насіння сортів УкрНДІЗЗ, тобто власної селекції.

Проте у випадку, якщо держава відмежується від регулювання забезпечення господарств насіннєвим матеріалом вітчизняного виробництва, то вітчизняні науково-дослідні установи, в яких проводиться робота з насінництва і селекції сільськогосподарських культур, можуть не очікувати на позитивні результати.

У збірнику архівів і матеріалів ПВ ВАСГНІЛ знаходимо доповідню І. М. Полякова – директора НДІ рослинництва, селекції і генетики, члена-кореспондента АН УРСР – до ЦК КП УРСР, датовану листопадом 1971 р. Професор І. М. Поляков повідомляв про те, що існує перекіс у фінансуванні селекційно-дослідних установ, надто багато уваги приділяється госпрозрахункам у веденні первинного насінництва, тоді як державне фінансування залишає бажати кращого. «Хоздоговора можуть заключатися тільки в окремих випадках, якщо має місце взаємна зацікавленість сторін. І в цих випадках хоздоговора повинні не підміняти бюджетні ассигновання, а служити джерелом додаткових засобів і штатів» [11].

Насінництво вітчизняних сортів сільськогосподарських культур сьогодні підпадає під жорсткі умови ринку. Не зважаючи на великі зусилля з популяризації серед населення сортів і гібридів селекції мережі Національної академії аграрних наук України, на українському ринку насіння спостерігається затишся іноземних фірм, що не завжди призводить до конкурентної боротьби і зростання

економічного потенціалу вітчизняної галузі насінництва. Появляється це тим, що зараз дуже часто під виглядом продукції іноземних фірм зустрічається фальсифікат. Він дорожчий за ціною, ніж українське насіння, але водночас дешевший за іноземний оригінал. Тому фермери, в яких вироблений стереотип мислення, що іноземна селекція краще, частіше обирають закордонний насіннєвий матеріал пшениці, кукурудзи, соняшника та інших сільськогосподарських культур [12].

У такому випадку державі необхідно регулювати ці процеси, захищати виробника насіння української селекції. На сьогодні помітні позитивні зрушення, але їх ще й досі не багато.

Закон України «Про насіння», введений в дію в 1994 р. [13], був розроблений з урахуванням міжнародних стандартів аналізу насіння, прийнятих на XVII Конгресі Міжнародної асоціації з насінневого контролю (ISTA), але втратив чинність у 2002 році. На сьогодні чинним є Закон України «Про насіння і садивний матеріал» 2003 року [14]. Спостерігаються позитивні зрушення у державному врегулюванні, внесено ряд змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами (2016 р.).

Згідно звіту Національної академії аграрних наук України, за останні п'ять років у державному реєстрі сортів рослин придатних для поширення в Україні – 57% вітчизняні сорти, переважна більшість з яких – селекції Національної академії аграрних наук України. Насінням вітчизняних сортів засівається 65–85% площ ярих культур (в залежності від культури) і 60–90% озимих зернових [15].

За період 2011–2015 рр. Інститутом зрошуваного землеробства НААН разом з мережею його дослідних господарств реалізовано понад 15 тис. т насіння озимих зернових культур, 4 тис. т ярих зернових та зернобобових, понад 400 т насіння олійних культур, 100 т насіння багаторічних трав, понад 50 т батьківських форм кукурудзи. Це близько 35 сортів та гібридів, що належать до 15 сільськогосподарських культур.

Площі посіву пшениць селекції Інституту зрошуваного землеробства НААН у Херсонській області при зрошенні за 2011–2015 рр. становили 25,5–50,0 тис. га, по Україні площа їх складає щорічно близько 200 тис. га. За 2015 рік площі збільшилися удвічі, планується збільшення площ посівів у 3–5 разів. Посіви сортів люцерни селекції ІЗЗ НААН займають 70% посівних площ культури загалом в Україні. Сорти сої селекції Інституту займають щорічно 35–40% у Херсонській області, та до 15% в цілому по Україні.

На сьогодні у Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2016 році, внесено понад 30 сортів і гібридів сільськогосподарських рослин селекції Інституту зрошуваного землеробства НААН. Всі вони за даними державних випробувань забезпечують отримання одних з найвищих рівнів урожайності с.–г. культур в умовах зрошення Степової зони України і нічим не поступаються закордонним аналогам.

З огляду на це та, враховуючи позитивний історичний досвід взаємодії держави, науки і виробництва, зазначимо, що при належній державній підтримці насінництва сортів і гібридів мережі НААН вітчизняний ринок цілком можна забезпечити насінням української селекції. Тим самим, буде усунена з ринку фальсифікована продукція,

а вітчизняна селекція отримує реальний стимул для подальшого вдосконалення.

Висновки. На початку ХХ ст. важливість насінництва широко усвідомлювалася приватновласницькими господарствами, але справа покращення якості посівного матеріалу ще не була детально опрацьована і систематизована. З розвитком реклами і збільшенням сільськогосподарських виставок попит на покращене насіння зростає. Але галузь насінництва протягом історії свого розвитку постійно підпадає під вплив незахищеного та нерегульованого ринку.

Засилля іноземного насіння різної цінової категорії (за рахунок державних дотацій виробництво насіння іноземних фірм здешевлюється), спричиняє нерівність закордонного посівного матеріалу з вітчизняним. Якщо вітчизняний селекціонер не може реалізувати насіння власних сортів в Україні, навряд чи він зможе це зробити будь-де за кордоном. Тому на перспективах селекції без державної підтримки можна буде ставити крапку.

З метою збереження та розвитку вітчизняного сортового і гібридного потенціалу сільськогосподарських культур існує гостра необхідність державного врегулювання і наукового супроводу процесу насінництва. Без чіткої систематизації цих питань, врахування історичного досвіду розвитку галузі насінництва, українська селекція не буде мати перспектив. Саме тому так важливо зробити практично неможливе при теперішніх складних економічних умовах – знизити собівартість і підняти ціну на насіння вітчизняного виробництва.

Список використаних джерел

1. Вергунов В. Контрольно-насіннєва справа в Україні. Всеукраїнський діловий журнал «Аграрний тиждень. Україна» // Електронна версія: http://a7d.com.ua/analitika/446-kontrolno_nasniva_sprava_v_ukran.html.
2. Домрачов Д. Справочный листок по с.–х. опытным учреждениям Украины (по данным на сентябрь 1922 года) / О. Домрачов // С.–Х. Опыт. Дело. – 1922. – №1. – С.102–109.
3. Гілязетдінов Р. Н. Становлення та діяльність Всеукраїнського товариства насінництва (1922–1928 рр.) / Р. Н. Гілязетдінов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип.43. – С.167–170.
4. Чмирь С. Розвиток і удосконалення контрольно-насіннєвої справи та системи насінництва в Україні / С. М. Чмирь, А. С. Стрихар, А. А. Корчинський // Всеукраїнський діловий журнал «Аграрний тиждень. Україна». – Електронна версія: <http://a7d.com.ua/plants/937-rozvitok-i-udoskonalennja-kontrolno-naninnyvevoyi.html>.
5. Держархів Київської області. – Ф.Р-354. – Оп.1. – Спр.6333. – 13 арк.
6. ЦДАВО України. – Ф.1055. – Оп.1. – Спр.44. – 28 арк.
7. Меліорация і водне господарство Української РСР / Ред. Ю. О. Бакшеев та ін. – Міністерство меліорції і водного господарства УРСР. – К., 1976.
8. Використання зрошуваних земель / [О. О. Собко, А. Г. Білоус, С. М. Горбатенко та ін.] / УНДІЗЗ. – Київ: Урожай, 1965. – 262 с.
9. Коваленко Н. П. Еволюція наукових положень насінницьких сівозмін другої половини ХХ століття / Н. П. Коваленко // Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Теорія і практика технологій вирощування та оздоровлення насіння і садивного матеріалу, конкурентоздатних в умовах європейського ринку» Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН. – К., 2012. – С.107–109.
10. Науковий архів ННЦ «Інститут землеробства НААН». – Оп.2. – Спр.839. – 501 арк.
11. Південне відділення ВАСГНІЛ: зб. док. і матеріалів / НААН України, ДНСГБ; Уклад. В. А. Вергунов та ін.; Наук. ред. М. Д. Безуглий. – К., 2011. – 544 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». – Кн.47). – С.90–91.

12. Електронний ресурс: <http://agronews.org/1686-v-ukraine-slishkom-mnogo-semyan-poddelok-ekspert>.

13. Закон України «Про насіння» від 23.12.1993 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3690-12>.

14. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 26.12.2002 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.

15. Гаряча агрополітика [Електронний ресурс]: <http://agropolit.com/news/760-naan-zvituye-pro-robotu-za-ostanni-pyat-rokiv-ofitsiyno>.

References

1. Vergunov V. Kontrol'no-nasinnjeva sprava v Ukraї'ni. Vseukrai'ns'kyj dilovyy zhurnal «Agrarnyj tyzhden'. Ukraї'na» // Elektronna versija: http://a7d.com.ua/analtika/446-kontrolno_nasniva_sprava_v_ukran.html.

2. Domrachov D. Spravochnyj listok po s.–h. opytnym uchrezhdenijam Ukraїny (po dannym na sentjabr' 1922 goda) / O. Domrachov // S.–H. Opyt. Delo. – 1922. – №1. – S.102–109.

3. Giljazetdinov R. N. Stanovlennja ta dijaj'nist' Vseukrai'ns'kogo tovarystva nasinnjstva (1922–1928 rr.) / R. N. Giljazetdinov // Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu. – Zaporizhzhja, 2015. – Vyp.43. – S.167–170.

4. Chmyr' S. Rozvytok i udoskonalennja kontrol'no–naninnyjevoj' spravy ta systemy nasinnjstva v Ukraї'ni / S. M. Chmyr', A. Je. Stryhar, A. A. Korchyns'kyj // Vseukrai'ns'kyj dilovyy zhurnal «Agrarnyj tyzhden'. Ukraї'na». – Elektronna versija: <http://a7d.com.ua/plants/937-rozvytok-i-udokonalennja-kontrolno-naninnyjevoyi.html>.

5. Derzharhiv Kyi'vs'koi' oblasti. – F.R.–354. – Op.1. – Spr.6333. – 13 ark.

6. CDAVO Ukraї'ny. – F.1055. – Op.1. – Spr.44. – 28 ark.

7. Melioracija i vodne gospodarstvo Ukraї'ns'koi' RSR / Red. Ju. O. Bakshejev ta in. – Ministerstvo melioracij' i vodnogo gospodarstva URSR. – K., 1976.

8. Vykorystannja zroshuvanyh zemel' / [O. O. Sobko, A. G. Bilous, Je. M. Gorbatenko ta in.] / UNDIZZ. – Kyi'v: Urozhaj, 1965. – 262 s.

9. Kovalenko N. P. Evolucija naukovykh polozhen' nasinnyc'kyh sivozmin drugoi' polovyny XX stolittja / N. P. Kovalenko // Materialy III Mizhnarodnoi' naukovoї konferencij' «Teorija i praktyka tehnologij vyroshhuvannja ta ozdorovlennja nasinnja i sadyvnoho materialu, konkurentozdatnyh v umovah jevropejs'kogo rynku» Instytutu bioenergetychnykh kul'tur i cukrovych burjakiv NAAN. – K., 2012. – S.107–109.

10. Naukovyj arhiv NNC «Instytut zemlerobstva NAAN». – Op.2. – Spr.839. – 501 ark.

11. Pivdenne viddilennja VASGNIL: zb. dok. i materialiv / NAAN Ukraї'ny, DNSGB; Uklad. V. A. Vergunov ta in.; Nauk. red. M. D. Bezuglyj. – K., 2011. – 544 s. – (Istoryko–bibliografichna serija «Agrarna nauka Ukraї'ny v osobah, dokumentah, bibliografii»). – Kn.47. – S.90–91.

12. Elektronnyj resurs: <http://agronews.org/1686-v-ukraine-slishkom-mnogo-semyan-poddelok-ekspert>.

13. Zakon Ukraї'ny «Pro nasinnja» vid 23.12.1993 r. // Oficijnyj veb–portal Verhovnoi' Rady Ukraї'ny [Elektronnyj resurs]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3690-12>.

14. Zakon Ukraї'ny «Pro nasinnja i sadyvnyj material» vid 26.12.2002 r. // Oficijnyj veb–portal Verhovnoi' Rady Ukraї'ny [Elektronnyj resurs]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.

15. Garjacha agropolityka [Elektronnyj resurs]: <http://agropolit.com/news/760-naan-zvituye-pro-robotu-za-ostanni-pyat-rokiv-ofitsiyno>.

Vozhehova R. A., Doctor of agrarian Sciences, Professor, Director of the Institute of Irrigated Farming NAAS (Ukraine, Kherson), izz.ua@ukr.net

Klubuk V. V., fellow for research and innovation, technology transfer and intellectual property of the Institute of Irrigated Farming NAAS (Ukraine, Kherson), vetal.klubuk@yandex.ua

The value of seed sector in agricultural development

Objective: to establish the historical importance of scientific and organizational measures of State control over the purity of seed crops in Ukraine, the role of seed for the prospects of Ukrainian selection.

Methods: historical and scientific method, critical review of the literature.

Conclusions: Branch seed is constantly influenced by unprotected and unregulated market throughout the history of its development. There inequalities

foreign to domestic seed through which Ukrainian breeder can not implement their own seed varieties, even within Ukraine. There is an urgent need for state regulation and scientific support seed production process in order to preserve and develop national capacity varietal and hybrid crops. Without a clear systematization of Ukrainian selection of these will not have prospects.

Keywords: seed production, breeding, agriculture, irrigation, grain market.

Возжегова Р. А., доктор с.–х. наук, професор, заслуженный деятель науки и техники Украины, директор Института орошаемого земледелия НААН (Украина, Херсон), izz.ua@ukr.net

Клубук В. В., соискатель, научный сотрудник отдела научно–инновационной деятельности, трансфера технологий и интеллектуальной собственности, Институт орошаемого земледелия НААН (Украина, Херсон), vetal.klubuk@yandex.ua

Значение отрасли семеноводства в развитии сельского хозяйства

Цель исследования: установить историческую важность научно–организационных мероприятий государственного контроля за чистотой семенного материала сельскохозяйственных культур в Украине, определить роль семеноводства для перспектив развития украинской селекции.

Методы исследования: историко–научный метод, критический анализ литературных источников.

Выводы: Отрасль семеноводства на протяжении истории своего развития постоянно подвергается влиянию незащищенного и неупорядоченного рынка. Существует неравенство зарубежного посевного материала с отечественным, из–за которого украинский селекционер не может реализовать семена собственных сортов даже в пределах Украины. С целью сохранения и развития отечественного сортового и гибридного потенциала сельскохозяйственных культур существует острая необходимость государственного урегулирования и научного сопровождения процесса семеноводства. Без четкой систематизации этих вопросов украинская селекция не будет иметь перспектив.

Ключевые слова: семеноводство, селекция, сельское хозяйство, орошение, рынок зерна.

* * *

УДК 94(478)«1992»

Садовник О. В., аспірант кафедри всесвітньої історії, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського (Україна, Вінниця), sashokodessa@mail.ru

Бой за Бендери у червні 1992 року як кульмінація Придністровського збройного конфлікту 1989–1992 рр.

Стаття є самостійним науковим дослідженням, присвяченим аналізу та вивченню червневих подій 1992 року у Придністров'ї, відомих як «битва за Бендери», у контексті сучасної проблеми Придністров'я.

Метою статті є дослідження об'єктивного викладу подій 19–29 червня 1992 р., аналізу можливих причин ескалації конфлікту та його наслідків.

Автору вдалося розкрити та систематизувати події червневих боїв за Бендери 1992 р. та дійти до висновку, що саме вони є кульмінацією Придністровського збройного конфлікту 1989–1992 рр. та всієї проблеми Придністров'я, яка і сьогодні залишається далекою до вирішення.

Ключові слова: Бендери, Придністровський конфлікт, збройне протистояння, військова операція, гуманітарна катастрофа.

Останніми роками вітчизняна та зарубіжна історіографія поповнилася значною кількістю досліджень, присвячених минулому Придністровського регіону – унікального краю, розташованого на перехресті культур, території, що займала чільне місце у геополітичних планах багатьох держав. Немало уваги науковці приділили й збройному конфлікту 1992 р., значення якого для Придністров'я важко переоцінити. Його військово–політичний перебіг, пам'ять про ці події по обидва береги р. Дністер й досі виступають в якості чинника психологічного впливу на процес врегулювання Придністровського конфлікту. Проте лишається багато питань, які й досі потребують ретельного дослідження, копіткого та неупередженого аналізу.

Одним з подібних епізодів збройного протистояння 1992 р. на берегах Дністра є бой за оволодіння містом